

Rimska republika od prvog triumvirata do Cezarovog građanskog rata

Martinović, Krešimir

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:941628>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-12-01**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski studij pedagogije i povijesti (nastavnički smjer)

Krešimir Martinović

Rimska Republika od prvog trijumvirata do Cezarovog građanskog rata

Završni rad

Mentorica: izv. doc. dr. Jasna Šimić

Osijek, 2019.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Preddiplomski studij pedagogije i povijesti (nastavnički smjer)

Krešimir Martinović

Rimska Republika od prvog trijumvirata do Cezarovog građanskog rata

Završni rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, znanstveno polje povijest,
znanstvena grana povijest starog vijeka

Mentorica: izv. doc. dr. Jasna Šimić

Osijek, 2019.

Sažetak

Posljednja su desetljeća Rimske Republike razdoblje obilježeno propadanjem političkih institucija, ustavnih postupaka i tradicije prijašnjih generacija. Dezintegracijom rimskog društva anarhija i nasilje poprimaju nove dimenzije u vidu građanskih ratova. Uzroci i korijeni prvih građanskih ratova vidljivi su sredinom 2. stoljeća prije Krista kada Rim uspostavlja dominaciju nad Mediteranom. Kompetitivna i konzervativna rimska elita, zaslijepljena priljevom bogatstva, odbacuje rješavanje ekonomskih i socijalnih problema, što uzrokuje manifestiranje istih u političkim „arenama“. Pojedinci pokušavaju ugrabiti prestiž radikalnim reformama koje senat odbacuje ili do neke mjere implementira u postojeći državni okvir. Reformom vojske Gaj Marije je zapravo odvojena iz nadležnosti političkih institucija i postavlja u ruke budućim ambicioznim zapovjednicima kao osobnu, odnosno privatnu vojsku. Iako neuspješni u ostvarivanju promjena, braća Grakho radikalnim metodama postavljaju poziciju tribuna u centar političkog života kasne Rimske Republike. Sulina pobjeda u prvom građanskom ratu ostavlja krvavi trag nad posljednjom generacijom Rimske Republike i uzdiže Krasa i Pompeja do vrha političke ljestvice. Međusobni rivali naviknuti na ispunjavanje svojih želja, političkom blokadom udružuju resurse s dotad nepoznatim Cezarom, stvarajući takozvani prvi trijumvirat 60/59. godine prije Krista. Sljedeće godine Cezar odlazi u devetogodišnji pohod osvajanja Galije. Istovremeno, u Rimu tribun Klodije je predvodnik urbanih masa i glavni inicijator organiziranog nasilja. Ciceronovim izgonom i uličnim borbama između Klodija i Milona, te ponovnom uspostavom rivalstva između Pompeja i Krasa, Rimu prijeti rušenje iznutra. Prijetnje o oduzimanju Cezarovog namjesništva u Galiji i politička blokada prisiljavaju trijumvire na ponovnu suradnju i obnovu trijumvirata sporazumom kod Lucce. Ubrzo, trijumvirat gubi najstarijeg člana, Krasa, u njegovoj katastrofalnoj kampanji protiv Partskog Carstva. U Rimu, republikanske političke institucije izbornim manipulacijama doživljavaju slom, a ulične borbe, koje kulminiraju spaljivanjem sjedišta senata, uspostavljaju Pompeja kao predvodnika elite. Neriješeno pitanje Cezarovog povratka iz Galije uzrokuje početak novog građanskog rata.

Ključne riječi: građanski ratovi, prvi trijumvirat, tribuni

Sadržaj

Uvod	Error! Bookmark not defined.
1. Društveno-ekonomske posljedice uspostave carstva	6
1.1 Građanski ratovi	6
1.2 Latifundije i „privatna vojska“	6
1.3 Radikalni pokušaji promjena i intenziviranje nasilja	7
2. Nove dimenzije u rješavanju sporova.....	9
2.1 Saveznički rat	9
2.2 Prvi građanski rat i Sulina diktatura	9
3. Sulina ostavština	11
3.1 Marko Licinije Kras	11
3.2 Gnej Pompej	12
4. Troglavo čudovište.....	14
4.1 Gaj Julije Cezar	14
4.2 Prvi trijumvirat	15
4.3 Konzulat Julija i Cezara	15
5. Galski ratovi do sporazuma u Lucci	18
6. Grad pred urušavanjem	19
6.1 Klodijeva osveta	19
6.2 Egipatsko prijestolje i unutarnji zastoji	21
6.3 Sporazum u Lucci.....	22
7. Pobjeda nad Galima	23
7.1 Invazija na Germaniju i Britansko otočje	23
7.2 Veliki Galski ustanak	24
8. U iščekivanju građanskog rata	25
8.1 Obnova i konačni raspad trijumvirata	25
8.2 Grad u kaosu.....	25
8.3 Pompejev konzulat	26
8.4 Kocka je bačena.....	27
Zaključak.....	30
Popis Literature	31

Uvod

Rad se sastoji od osam poglavlja i isključivo je korištena opsežna literatura stranih autora. Prvo poglavlje prikazuje probleme uzrokovane proširenjem rimskog teritorija i ponuđena rješenja pojedinaca. U drugom poglavlju prikazani su pritisci na Rim tijekom dva rata vođena na Apeninskom poluotoku, Saveznički i prvi građanski rat. Treće poglavlje prikazuje reforme i krvave posljedice Suline diktature. Sljedeće, odnosno četvrto poglavlje prikazuje uspon Pompeja i Krasa nakon Suline diktature. U petom poglavlju opisan je uspon Cezara i početak rivalstva između Klodija i Cicerona. Također, objašnjeni su uzroci formiranja prvog trijumvirata i brojne kontroverzne odluke provedene tijekom Cezarovog konzulata. Šesto poglavlje opisuje Cezarove početne uspjehe u Galiji do sporazuma u Lucci. Sedmo poglavlje bavi se problemima rimske unutarnje politike nakon Cezarovog konzulata od kojih su istaknuti: Ciceronovo izgnanstvo od strane Klodija, svakodnevne ulične borbe, politička blokada uzrokovana svrgavanjem i željom za ponovnom uspostavom Ptolemeja XII. na egipatsko prijestolje. Sedmo poglavlje opisuje razbijanje blokade sporazumom kod Luce i podjelom Rimske Republike na sfere utjecaja. Osmo poglavlje opisuje Cezarove daljnje uspjehe u Galiji sve do pobjede nad vođom velikog Galskog ustanka, Vercingetoriksom. Deveto i posljednje poglavlje prikazuje posljedice sporazuma u Lucci. Pompej i Kras kao predsjedavajući konzuli izbornim manipulacijama uzrokuju konačan pad republikanskih institucija, a rivalstvo Milona i Klodija kulminira spaljivanjem sjedišta senata do temelja. Krasova istočna kampanja postaje najveći poraz kasne Rimske Republike. U izvanrednoj krizi Pompej je postavljen za samostalnog konzula koji provodi brojne mjere u svrhu normalizacije stanja. Prekidom veza s Cezarom sve više se okreće senatorima. Cezar u strahu od sigurnog suđenja, odbija povratak u Rim kao privatni građanin. Politički zastoј uzrokovan pitanjem Cezarovog povratka kulminira njegovim proglašenjem za državnog neprijatelja i prelazak rijeke Rubikon, što označava početak novog građanskog rata.

Cilj je ovog završnog rada objasniti ekonomske, socijalne i političke probleme koji prethode formiranju prvog trijumvirata, te prikazati neposredne posljedice vidljive kroz cijelo iduće desetljeće.

1. Društveno-ekonomske posljedice uspostave carstva

1.1 Građanski ratovi

Poznata rečenica „Kocka je bačena“ i prelazak rijeke Rubikon označavaju početak građanskog rata čiji je neposredni uzrok jedan čovjek koji je želio očuvati vlastiti prestiž koliko su ga drugi željeli uništiti.¹ Megalomanski pothvat Gaja Julija Cezara 49. godine prije Krista nije jedinstven u rimskoj povijesti. Lucije Kornelije Sula, pobjednik prvog građanskog rata, pomoću vojske postaje reformatorskim diktatorom, ali nakon njegove smrti Rimski Republika opstaje.² Cezarovim ili drugim građanskim ratom počinju dva desetljeća lančanih sukoba koji završavaju uspostavom Cezarovog posvojenog sina Oktavijana kao princepsa, prvog rimskog cara.³ Konačan „pad“ Rimske Republike ne označava pad civilizacije, nego novo političko uređenje koje zamjenjuje monopol najistaknutijih obitelji s pojedincem koji uživa gotovo neograničenu moć.⁴ Korijeni građanskih ratova vidljivi su nakon 146. godine prije Krista kada započinje preobrazba Rima u imperijalnu silu.⁵

1.1 Latifundije i „privatna vojska“

Rimski imperijalizam suvremenici opravdavaju pravednim ili obrambenim ratom prema kojemu nastanak Rimskog Carstva izgleda kao slučaj. Ovu tezu prihvaćaju i određeni moderni autori, ali koncept pravednosti u rimskom svijetu ima korijene u religiji jer pobjeda znači da su bogovi prihvatili rimske odluke, odnosno pozitivni ishod borbe čini ih pravednima.⁶ Iznimno kompetitivna aristokracija u vječnoj borbi za prestiž, društvo koje najviše cijeni vojni uspjeh i iskusni vojnici uspostavljaju rimsku dominaciju nad Mediteranom sredinom 2. stoljeća prije Krista.⁷ Vanjski uspjesi stvaraju unutarnje probleme jer bogatstvo stečeno osvajanjima nije ravnomjerno raspodijeljeno, te dolazi do očite ekonomske polarizacije.⁸ Kupovinom zemlje i korištenjem radne snage robova iz pokorenih plemena, aristokracija stvara novi, veliki tip imanja, latifundiju.⁹ Naime, mali zemljoposjedi koje

¹ Adrian Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus* (London: Yale University Press, 2006), 378.

² Erich, Gruen, *The Last Generation of the Roman Republic* (Berkeley: University of California Press, 1995), 497.

³ Adrian Goldsworthy, *Caesar's Civil War* (Oxford: Routledge, 2002), 7.

⁴ Henrik Mouritsen, *Politics in the Roman Republic* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 164.

⁵ David Shotter, *The Fall of the Roman Republic* (Abingdon: Routledge, 2005), 25.

⁶ Tom Stevenson, *Julius Caesar and the Transformation of the Roman Republic* (Abingdon: Routledge, 2015), 19.

⁷ Ernst Badian, *Roman Imperialism in the Late Republic* (New York: Cornell University Press, 1968), 13.

⁸ Mouritsen, *Politics in the Roman Republic*, 170.

⁹ A. E. Astin, *Scipio Aemilianus* (Oxford: Oxbow Books, 2002), 161.

posjeduju vojnici¹⁰ su apsorbirani bez poteškoća jer u dugotrajnim vojnim pohodima vojnici nisu sposobni održavati imanja pa akumuliraju dugove.¹¹ Rimski konzervativizam predugo onemogućava promjenu osnovnog okvira vojnog sustava, a manjak kvalificiranih vojnika¹² i potreba stalne prisutnosti sezonskih vojnika u novoosvojenim provincijama jamče eksploataciju sustava.¹³ Najuspješniji u eksploatacijama je vojskovođa Gaj Marije. Vojni neuspjesi protiv kralja Jugurte¹⁴ i migracije germanskih plemena¹⁵ omogućuju mu upotrebu naroda u kršenju tradicija kao, primjerice, prisiljavanje senata na ustupanje provincija u kojima postoji zadana vojna komanda¹⁶ i kontinuiran izbor za konzula 5 uzastopnih godina,¹⁷ što u velikoj mjeri koriste kasniji vojskovođe i trijumviri.¹⁸ Njegove brojne vojne reforme označavaju prijelaz iz građanske vojske u profesionalnu.¹⁹ Umjesto zemljoposjednika, regrutirao je bezemljaše kojima vojna služba postaje stalni i jedini izvor zarade.²⁰ Vojskovođe osim plijena ovim bezemljašima zakonima dodjeljuju zemlju na kraju službe, jer senat odbija preuzeti odgovornost za demobilizirane vojnike i njihove obitelji.²¹ U novom vojnom sustavu pojavljuje se trend „privatne vojske“ koju plaćaju i kontroliraju pojedini vojskovođe pa ona nije ovisna o političkim institucijama Rimske Republike.²²

1.2 Radikalni pokušaji promjena i intenziviranje nasilja

Prije Marijeve reforme vojske, braća Grakho pokušala su riješiti postojeće socio-ekonomske probleme provedbom radikalnih zakona kojima postavljaju poziciju pučkog tribuna u centar političkog života.²³ Tiberijev agrarni zakon, *lex agraria*, zamišljen je kao preraspodjela zemljišta, odnosno veleposjednici najviše mogu posjedovati 500 jugera

¹⁰ Do reforme Gaja Marija većinu rimske vojske činili su zemljoposjednici koji su za regrutaciju obvezni zadovoljiti minimalnu imovinsku kvalifikaciju i samostalno financirati vojnu opremu, a prema mogućnostima podijeljeni su na konjanike, tešku i laku pješadiju.

¹¹ Gareth C. Sampson, *Crisis of Rome: The Jugurthine and Northern Wars and the Rise of Marius* (Barnsley: Pen & Sword Books Limited, 2010), 16.

¹² Astin, *Scipio Aemilianus*, 163.

¹³ Lawrence Keppie, *The Making of the Roman Army: From Republic to Empire* (London: Routledge, 1998), 38.

¹⁴ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 28.

¹⁵ Robin Seager, *Pompey the Great: A Political Biography* (Berlin: Blackwell Publishing, 2002), 7.

¹⁶ H. H. Scullard, *From Gracchi to Nero: A history of Rome from 133. B.C. to A.D. 68* (London: Routledge, 2010), 42.

¹⁷ Seager, *Pompey the Great: A Political Biography*, 8.

¹⁸ Scullard, *From Gracchi to Nero: A history of Rome from 133. B.C. to A.D. 68*, 45.

¹⁹ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 28.

²⁰ Adrian Goldsworthy, *Roman Warfare* (London: Cassel Wellington House, 2000), 97.

²¹ Isto, 97.

²² Mouritsen, *Politics in the Roman Republic*, 170.

²³ Gareth C. Samson, *The Collapse of Rome: Marius, Sulla and the First Civil War (91-70 BC)* (Barnsley: Pen & Sword Books, 2013), 10.

zemlje,²⁴ dok sve količine iznad toga moraju prodati državi koja ju daje na korištenje bezemljašima. Ovakvom mjerom povećao bi se broj kvalificiranih vojnika za službu i smanjile sve češće migracije.²⁵ Migracije iz ruralnih u urbana područja u potrazi za poslom²⁶ uzrokuju prenapučenost, siromaštvo i rast organiziranog uličnog nasilja²⁷ te čine Rim jednim od najvećih antičkih gradova na Mediteranu s populacijom od oko pola milijuna ljudi.²⁸ Izniman priljev stanovništva prati problematičnost nedostatnosti lokalnih resursa u pružanju dovoljne količine hrane²⁹ koja uzrokuje rast cijena te znatnom broju stanovnika prijeti smrt uzrokovana glađu.³⁰

Tiberije se koristio nekonvencionalnim metodama u provođenju zakona. Izravno je predstavio program narodu bez savjetovanja sa senatom te je svrgnuo tribuna koji je postavio veto na odredbu. Kako bi se obranio od sigurnog procesuiranja nakon mandata, on se ponovno kandidirao za iduću godinu. Uspješnom provedbom programa, Tiberije bi poboljšao život tisuća ljudi i stekao izniman prestiž u politici.³¹ U strahu od uspostavljanja tiranije, senatori su ga brutalno ubili 132. godine prije Krista.³² Deset godina kasnije, Gaj bez otpora osvaja drugi mandat i znatno proširuje opseg bratovih reformi.³³ Ublažava glad subvencioniranjem hrane od strane Rimske Republike. Osigurava si podršku viteškog reda³⁴ prebacivanjem prava prikupljanja poreza u Aziji na njih.³⁵ Prijedlog zakona o proširenju građanskog prava Latinima i ostalim plemenima nailazi na veliku oporbu te Gaj ne ostvaruje treći mandat. Senat tada započinje proces ukidanja njegovih zakona, a protesti koji su uslijedili dovode do prve odredbe tzv. *senatus consultum ultimum*³⁶ i Gajevog ubojstva.³⁷

²⁴ Stara mjerna jedinica zamišljena kao površina koju u jednom danu može obraditi par volova. Prvotno je bio određen kao pravokutnik duljine 240, a širine 120 rimskih stopa, tj. vrijednosti 2524 m².

²⁵ M. M. Henderson, „Tiberius Gracchus and Failure of the Roman Republic“, *Theoria: A Journal of Social and Political Theory* 31 (1968): 54, pristup ostvaren 15. 07. 2019., <https://www.jstor.org/stable/41801828>.

²⁶ Sampson, *Crisis of Rome: The Jogurthine and Northern Wars and the Rise of Marius*, 16.

²⁷ Stevenson, *Julius Caesar and the Transformation of the Roman Republic*, 24.

²⁸ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 19.

²⁹ Gregory S. Aldrete, *Daily life in Roman City: Rome, Pompeii, and Ostia* (London: Greenwood Press, 2004), 197.

³⁰ Astin, *Scipio Aemilianus*, 167.

³¹ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 26.

³² Sampson, *Crisis of Rome: The Jogurthine and Northern Wars and the Rise of Marius*, 16.

³³ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 27.

³⁴ Najbogatiji sloj veleposjednika upisanih u census. Većina članova viteškog reda nikada nije aktivno tražila sudjelovanje u politici, pa senat sačinjava par uglednih obitelji unutar viteškog reda.

³⁵ Andrew Lintott, „Political history, 146-95 B.C.“, u: *The Cambridge Ancient History: The Last Age of the Roman Republic, 146-43 B.C.*, ur. John Crook, Andrew Lintott, Elizabeth Rawson (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), 79.

³⁶ Konačna odredba senata, moderni izraz koji zapravo znači proglašenje izvanrednog stanja. Odredba dozvoljava magistratima, većinom konzulima, da poduzmu bilo koje mjere za obranu Republike.

³⁷ Sampson, *Crisis of Rome: The Jogurthine and Northern Wars and the Rise of Marius*, 19.

2. Nove dimenzije u rješavanju sporova

2.1 Saveznički rat

Osvajanjem Apeninskog poluotoka Rim je podijelio plemena kojima je dominirao na Latine i saveznike. Nominalno neovisna sa samoupravom sva plemena su morala pristajati uz rimsku vanjsku politiku i opskrbljivati grad vojnicima.³⁸ Budući da su sudjelovali u brojnim ratovima Rimske Republike, smatrali su kako zaslužuju veća politička prava,³⁹ a ubojstvo tribuna Marka Livija Druza (zagovarača proširenja rimskog građanskog prava) bio je okidač masovnih pobuna na cijelom poluotoku i početak Savezničkog rata. Kao ishod rata Rim je prisiljen priznati saveznike kao ravnopravne, odnosno rimsko građansko pravo prošireno je na izniman broj različitih, kulturno heterogenih stanovnika. Također, nakon gotovo stoljeća, dolazi do velikih vojnih operacija i iznimnog broja vojnika na rimskom teritoriju. Otvaraju se dotad neviđene prilike za prisvajanjem vlasti što je u velikoj mjeri iskoristio Sula 88. godine prije Krista pohodom na Rim.⁴⁰

2.2. Prvi građanski rat i Sulina diktatura

Rimska Republika okupirana Savezničkim ratom, zanemaruje Mitridata VI. od Ponta koji čini masakr 80 000 Rimljana u Maloj Aziji. Sula, koji presjeda kao konzul 88. godine prije Krista, dobiva pravo povesti vojsku na istok.⁴¹ Publije Sulpicije Ruf, još jedan u nizu radikalnih tribuna, te godine predlaže distribuciju savezničkih plemena kroz 35 postojećih u Rimu, čime izaziva strahove kako će Rimljani postati manjina u političkim odlukama. Prosvjedi koji su uslijedili prisiljavaju konzule na obustavu svih javnih poslova. Sulpicije, poučen greškama bivših tribuna, dovodi naoružane gladijatore koji prisiljavaju konzule da ponovno pokrenu rad skupština.⁴² Uporabom nasilja uspješno je proveo distribuciju plemena i postigao da se Sulino zapovjedništvo na istoku dodijeli Gaju Mariju.⁴³ Tada još nije poznato kako njih dvojica surađuju. U strahu od političke smrti, Sula poziva svoje vojnike i po prvi puta u rimskoj povijesti magistrat napada Republiku vojskom. Sulin napad na Republiku predstavlja primjer svim budućim imitatorima kojima je jasno dao do znanja da više ne

³⁸ Arthur Keaveney, *Rome and the Unification of Italy* (Devon: Bristol Phoenix Press, 2005), 3.

³⁹ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 21.

⁴⁰ Mouritsen, *Politics in the Roman Republic*, 171.

⁴¹ Arthur Keaveney, *Sulla: The last republican* (London: Routledge, 2005), 65.

⁴² Samson, *The Collapse of Rome: Marius, Sulla and the First Civil War (91-70 BC)*, 63.

⁴³ Rivalstvo Marija i Sule intenzivira se Sulinim spomenikom koji prikazuje njegove zasluge u Jugurтинom ratu kojim je želio prikazati svoje sposobnosti i povećati si mogućnosti osvajanja konzulata u nadolazećoj godini.

postoje problemi koji se ne mogu riješiti oružanom silom.⁴⁴ Uslijedile su borbe na ulicama Rima u kojima je Sulpicije ubijen, a Marije je pobjegao u Afriku.⁴⁵ Nakon toga, 87. godine prije Krista, Sula je održao izbore za konzula i konačno u proljeće iste godine započeo kampanju na istoku.⁴⁶ U Sulinoj odsutnosti Marije i njegovi pristaše ponovno uspostavljaju vlast nad Rimom. Tek nakon četiri godine, Sula se vraća u Rim u pratnji dva buduća trijumvira, Marka Licinija Krasa i Gneja Pompeja.⁴⁷ Bitka kod Kolinskih vrata 82. godine prije Krista označava Sulinu pobjedu u građanskom ratu, ali Marijeva frakcija nije potpuno uništena jer pristaša Sertorije nastavlja otpor u Hispaniji.⁴⁸

Sula pobjedom preuzima titulu diktatora i reorganizira poziciju kao trajnu s vrhovnom moći kojom reformira postojeće stanje⁴⁹ i provodi teror nad protivnicima. Uvodi proskripcijske liste s imenima protivnika koje služe kao nagrada njegovim pristašama koji postaju lovci na glave i imovinu te za financiranje zemlje njegovim veteranima.⁵⁰ Proskripcije desetkuju senat pa ga Sula proširuje pristašama inkorporirajući viteški red i predvodnike plemena na Apeninskom poluotoku. Sula je znatno definirao rimski politički put, *cursus honorum*, koji je trebao garantirati magistratovu službu od par godinu u senatu prije preuzimanja važne vojne kampanje.⁵¹ Pozicija tribuna, koja je najzaslužnija za slabljenje autoriteta senata, znatno je ograničena Sulinim reformama. Ukinuto je pravo predlaganja zakona, iako je pravo veta ostalo nepromijenjeno. Također, svaki pojedinac koji je obnašao tu političku funkciju više nije mogao napredovati na političkoj ljestvici.⁵²

⁴⁴ Keaveney, *Sulla: The last republican*, 50.

⁴⁵ Scullard, *From Gracchi to Nero: A history of Rome from 133. B.C. to A.D. 68*, 59.

⁴⁶ Christopher S. Mackay, *The Breakdown of the Roman Republic: From Oligarchy to Empire* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 140.

⁴⁷ Stevenson, *Julius Caesar and the Transformation of the Roman Republic*, 41.

⁴⁸ Catherine Steel, *The End of the Roman Republic, 146 to 44 BC* (Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd., 2013), 105-106.

⁴⁹ Adrian Goldsworthy, *Augustus: First Emperor of Rome* (New Haven: Yale University Press, 2014), 27.

⁵⁰ Stevenson, *Julius Caesar and the Transformation of the Roman Republic*, 41.

⁵¹ Gruen, *The Last Generation of the Roman Republic*, 8.

⁵² Robin Seager, „Sulla“, u: *The Cambridge Ancient History: The Last Age of the Roman Republic, 146-43 B.C.*, ur. John Crook, Andrew Lintott, Elizabeth Rawson (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), 201.

3. Sulina ostavština

3.1 Marko Licinije Kras

Smanjeni utjecaj centralnog autoriteta Rima i bezvlašće uzrokovano građanskim ratom omogućuju protivnicima Marija, Pompeju i Krasu regrutiranje privatne vojske. Do tada su bili praktički nepoznati. Svježim vojnicima pridonose Sulinoj pobjedi, posebice Kras koji je najzaslužniji za pobjedu kod Kolinskih vrata koja označava kraj građanskog rata na Apeninskom poluotoku. Sula ga nagrađuje upravljačkim mjestom nad provođenjem proskripcija čime postaje jedan od najbogatijih ljudi tada.⁵³ Održava poslovne veze s *publicani*-ma⁵⁴ i drugim poslovnim udruženjima u provincijama. Osnovao je prvu „vatrogasnu brigadu“ u Rimu kako bi s lakoćom kupio dijelove grada koji su bili na meti požara. Požari su bili česti zbog uskih ulica razdvojenih visokim i jeftino izgrađenim zgradama.⁵⁵ Kras iznimnim bogatstvom podupire svoje političke ambicije.⁵⁶ Pozajmljivanjem novca bez kamata onima koji započinju političku karijeru stvara mrežu ljudi spremnih na uzvratanje usluge. Jedan od najpoznatijih Krasovih dužnika je Gaj Julije Cezar.⁵⁷

Pozajmljivanje je potrebno zbog visokih troškova kandidature, najčešće podmićivanja. Iz ekonomske polarizacije proizlazi oštrija konkurencija te neuspjeh više nije samo ranjeni ponos, nego potencijalno rušenje socijalnog i ekonomskog položaja pojedinca. Može se zaključiti kako je kršenje tradicije i ustaljenih pravila logičan odgovor na novu ekonomsku stvarnost. Lucije Sergije Katilina upravo zbog dugova započinje oružani ustanak 63. godine prije Krista⁵⁸, a najveći rimski govornik i konzul iste godine, Marko Tulije Ciceron, naređuje ubojstvo svih urotnika bez suđenja.⁵⁹ Postojale su i implikacije da je Kras umiješan u Katilininu urotu, ali informator je vrlo brzo stavljen u lance. Nitko nije želio riskirati Krasov bijes, a vjerojatno ni priljev novca koji im je osiguravao.⁶⁰

⁵³ Gareth C. Sampson, *Defeat of Rome: Crassus, Carrhae and the Invasion of the East* (Barnsley: Pen & Swory Military, 2008), 60-61.

⁵⁴ Udruženja članova viteškog reda koji su imali pravo prikupljanja poreza u provincijama, prodaju ratnih zarobljenika i drugog plijena.

⁵⁵ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 112.

⁵⁶ Sampson, *Defeat of Rome: Crassus, Carrhae and the Invasion of the East*, 71.

⁵⁷ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 113.

⁵⁸ Mouritsen, *Politics in the Roman Republic*, 169.

⁵⁹ Kathryn Tempest, *Cicero: Politics and Persuasion in Ancient Rome* (London: Continuum International Publishing Group, 2011), 99.

⁶⁰ Lintott, „Political history, 146-95 B.C.“, 68.

3.2 Gnej Pompej

Pompej, s druge strane, svoj prestiž gradi na vojnoj karijeri. Pobjedom nad Marijevim pristašama u Africi, stječe titulu „Veliki“ i pravo proslave trijumfa, iako nije držao službeni magistrat.⁶¹ Nastavio je nizati uspjehe gušenjem bune konzula Marka Emilija Lepida⁶² i pobjedom nad Marijevim zapovjednikom, Kvintom Sertorijem, koji se duboko ukorijenio u Hispaniji navodno osnivajući vlastitu vladu.⁶³ Rat se pokazao iznimno teškim i dugotrajnim, a Sertorijevo ubojstvo 72. godine prije Krista ubrzalo je njegov kraj. Također, Pompej je na povratku iz rata presreo i ubio nekoliko tisuća Spartakovih robova i preuzeo dio zasluga koje su s pravom pripadale Krasu za završetak Spartakove pobune 71. godine prije Krista.⁶⁴ Kraj Spartakove pobune intenzivirao je njihovo rivalstvo, a u strahu od ponovnog građanskog rata obojica su, koristeći se izvanrednim mjerama, dobila konzulat 70. godine prije Krista. Iste godine Pompej i Kras vraćaju tribunima pravo provođenja zakona, a reformom sudova postavljaju jednak broj sudaca iz redova senatora i viteškog reda, te obnavljaju poziciju cenzora.⁶⁵ Obnovom cenzora konačno su upisani milijuni ljudi iz plemena koji su dobili rimsko građansko pravo, a Pompej i Kras su preuzeli veliki dio zasluga.⁶⁶

U to se vrijeme pogoršava još jedan sveprisutan problem. Rimskim rušenjem političkih tvorevina na istoku i ratovima protiv Mitridata VI. gusari uživaju svoje zlatno doba. Rimski pokušaji smirivanja njihovih aktivnosti doživljavaju neuspjeh najviše zbog nesposobnih zapovjednika, što ojačava gusare koji grade sve složeniju i efikasniju strukturu pa otežavaju trgovinu žitom.⁶⁷ Stanje postaje neizdrživo te novi tribun, Aulo Gabinije, koristi vraćena prava predlaganja zakona kako bi obnovitelju istih, Pompeju, osigurao vrhovno zapovjedništvo u borbi s gusarima.⁶⁸ U samo 3 mjeseca Mediteran je oslobođen, a kako bi spriječio ponovno gusarenje, Pompej gusare naseljava na obradive površine u Maloj Aziji.⁶⁹ U međuvremenu, šire se glasine kako Lucije Licinije Lukul, koji ratuje protiv Mitridata VI., produžuje rat u svrhu bogaćenja i stjecanja slave. Iako je Lukul imao reputaciju odvažnog i vještog zapovjednika, nikada nije osvojio poštovanje svojih vojnika kako su to uspjeli

⁶¹ Seager, *Pompey the Great: A Political Biography*, 28.

⁶² Scullard, *From Gracchi to Nero: A history of Rome from 133. B.C. to A.D. 68, 73.*

⁶³ Andrew Lintott, „The Roman empire and its problems in the late second century“, u: *The Cambridge Ancient History: The Last Age of the Roman Republic, 146-43 B.C.*, ur. John Crook, Andrew Lintott, Elizabeth Rawson (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), 17.

⁶⁴ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 92.

⁶⁵ Isto, 94.

⁶⁶ Sampson, *Defeat of Rome: Crassus, Carrhae and the Invasion of the East*, 70.

⁶⁷ Robin Seager, *Pompey the Great: A Political Biography*, Blackwell Publishing Ltd, Berlin, 2002. str. 43

⁶⁸ Scullard, *From Gracchi to Nero: A history of Rome from 133. B.C. to A.D. 68, 82.*

⁶⁹ Seager, *Pompey the Great: A Political Biography*, 47-48.

zapovjednici poput Marija, Sule i Pompeja.⁷⁰ Nakon što je smirio mediteranske gusare, Pompej je uz pomoć tribuna Gaja Manilija dobio produženje *imperium-a*⁷¹ na sljedeću godinu i rat protiv Mitridata VI. Provedbom ovih zakona tribuni su mu formalno osigurali jednaku moć kakvu posjeduju istočni monarsi.⁷² Po završetku istočne vojne kampanje Pompej pripaja većinu Male Azije i uspostavlja provincije Pont i Bitiniju na sjeveru, kompliciran sustav podređenih kraljevstava u unutrašnjosti i na istoku, te direktnu kontrolu nad Sirijom.⁷³ Rimska sfera utjecaja proteže se do granica Partskog carstva što će neizbježno stvoriti buduće sukobe. Iako su mnogi sumnjali kako će Pompej slijediti Sulin primjer i vojskom uspostaviti prevlast, on je raspustio svoje legije povratkom u Rim.⁷⁴

⁷⁰ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 104.

⁷¹ Vlast, pravo upravljanja vojskom.

⁷² Scullard, *From Gracchi to Nero: A history of Rome from 133. B.C. to A.D. 68*, 83.

⁷³ Mackay, *The Breakdown of the Roman Republic: From Oligarchy to Empire*, 221.

⁷⁴ Shotter, *The Fall of the Roman Republic*, 61.

4. Troglavo čudovište

4.1 Gaj Julije Cezar

Cezar potječe iz obitelji koja nije držala konzulat već generacijama, iako su Juliji prema legendi potomci kraljeva Rima i božice Venera.⁷⁵ Njegova tetka Julija bila je supruga Gaja Marija, što je Cezara za vrijeme građanskog rata dovelo u nezgodnu situaciju sa Sulom jer se odbio razvesti od kćeri jednog od Marijevih pristaša pa je prisiljen napustiti grad. Bježi na istok i u kratkom vremenu se pokazuje kao sposoban vojnici osvajajući vijenac od hrastova lišća jer je spasio život rimskog građanina.⁷⁶ Vijenac je iznimna čast za mladog patricija. Cezar se pokušava što brže istaknuti i to mu uspijeva suradnjom s dvije dominantne ličnosti, podržavanjem Pompeja Velikog⁷⁷ i posuđivanjem novca od Krasa. Naime, 65. godine prije Krista Cezar je presjedao kao edil i trošio je ogromne količine novca kako bi priredio zabave, predstave i igre. Time stječe zahvalnost naroda, što će rezultirati daljnjim napredovanjem na političkoj ljestvici i većoj mogućnosti otplate dugova.⁷⁸ Ponovno je podigao vojne trofeje Gaja Marija nad Jogurtom i Germanima (najvjerojatnije ih je uništio Sula), pa dodatno produbljuje svoju pozitivnu sliku u narodu, iako je postojalo određeno konzervativno protivljenje od strane senatora. Nastavlja dezintegrirati Sulino nasljeđe procesuiranjem ljudi koji su se obogatili proskripcijama, ali najuspješniji među njima, Kras, ostaje netaknut.⁷⁹ Cezar podmićivanjima postaje *pontifex maximus*⁸⁰ 63. godine prije Krista.⁸¹

Uz Cezara je vezana zanimljiva epizoda koja je potaknula cijeli niz događaja. Ceremonija Vestalnih djevica u čast Dobre božice, kojoj muškarci ne smiju prisustvovati, 62. godine prije Krista održala se u Cezarovo kući. Publije Klaudije Pulher, prerušen u ženu najvjerojatnije prisustvuje kako bi zaveo Cezarovu suprugu. Incident je otkriven i proglašen svetogrdnim, a Klaudije je ubrzo stavljen pred sud te Marko Tulije Ciceron opovrgava njegovu tvrdnju da nije bio u gradu za vrijeme ceremonije. Unatoč jakom slučaju protiv njega, Klaudije je uspio izdašno podmititi suce, vjerojatno Krasovim novcem, te je oslobođen. Ciceron i Klaudije tada postaju strašni neprijatelji.⁸²

⁷⁵ Andrew Lintott, „Political history, 146-95 B.C.“, 75.

⁷⁶ Lily Ross Taylor, „The Rise of Julius Caesar“ *Greece & Rome* 4 (1957): 11, pristup ostvaren 22. 07. 2019., <https://www.jstor.org/stable/641006>.

⁷⁷ Andrew Lintott, „Political history, 146-95 B.C.“, 79.

⁷⁸ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 107.

⁷⁹ Stevenson, *Julius Caesar and the Transformation of the Roman Republic*, 60.

⁸⁰ Vrhovni svećenik, najviša pozicija u rimskoj religiji dostupna samo članovima aristokracije.

⁸¹ Taylor, „The Rise of Julius Caesar“, 11.

⁸² Shotter, *The Fall of the Roman Republic*, 60.

4.2 Prvi trijumvirat

Cezar iste, 62. godine, služi kao upravitelj provincije Hispanije. Pobjedama nad tamošnjim plemenima dobiva pravo na trijumf, ali on traži i kandidaturu za konzula 59. godine prije Krista u odsutnosti iz grada.⁸³ Senatori to ne prihvaćaju, posebice Katon koji koristi taktiku beskrajnog govora sve dok ne istekne vrijeme za raspravu kako bi onemogućio donošenje zaključaka. Znajući da se senat neće sastati sve dok se ne stvori konačna lista kandidata za konzula, Cezar odbacuje *imperium* i pravo trijumfa te ulazi u grad kao privatna osoba i započinje kandidaturu.⁸⁴ U isto vrijeme, 61. godine prije Krista, Pompej održava trijumf nad gusarima i Mitridatom VI. Njegova popularnost je na vrhuncu, ali prijeti joj činjenica da u dvije godine nije osigurao provođenje potrebnih zakona, odnosno ratifikaciju istočnih osvajanja i demobiliziranje i podjelu obradive zemlje vojnicima.⁸⁵ Istovremeno ni Kras nije dugo uživao u nevoljama svoga rivala, njegove investicije na istoku trpe velike gubitke jer su senatori odbili provesti smanjenje postavljene provizije *publicani*-ma.⁸⁶

Dva najbogatija i najutjecajnija čovjeka u Republici nailaze na probleme u provedbi svojih želja koje stvaraju članovi najutjecajnijih obitelji koje kontroliraju senat.⁸⁷ Nije poznato kada Pompej, Kras i Cezar udružuju snage i stvaraju prvi trijumvirat. Izraz je moderan konstrukt neviđen u antičkim izvorima. Sličan je trijumviratu sklopljenom između Oktavijana, Antonija i Lepida 43. godine prije Krista koji je imao službeno odobrenje senata i diktatorske ovlasti. Prvi trijumvirat možemo promatrati kao neformalno, tajno prijateljstvo između trojice muškaraca koji traže obostranu korist. Političke grupacije u Rimu nisu novost, oni su jednostavno udružili svoju klijentelu i resurse kako bi nadjačali snage senata i proveli potrebne zakone.⁸⁸

4.3 Konzulat Julija i Cezara

Cezar podrškom Pompeja u Kras pobjeđuje s lakoćom, a prvi mjeseci Cezarovog konzulata provedeni su u rješavanju problema trijumvira provedbom raznih zakona. Senat se pokušao oduprijeti postavljanjem svoga kandidata Bibula.⁸⁹ Kako bi pridobio narod, Cezar predlaže

⁸³ Scullard, *From Gracchi to Nero: A history of Rome from 133. B.C. to A.D. 68, 97.*

⁸⁴ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 159.

⁸⁵ Shotter, *The Fall of the Roman Republic*, 61.

⁸⁶ Andrew Lintott, „Political history, 146-95 B.C.“, 90.

⁸⁷ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 158.

⁸⁸ Gruen, *The Last Generation of the Roman Republic*, 90.

⁸⁹ Shotter, *The Fall of the Roman Republic*, 65.

agrarnu reformu kojom bi olakšao siromaštvo u gradovima naseljavanjem stanovništva u ruralna područja i demobilizaciju Pompejevih veterana. Nasilje uzrokovano siromaštvom u gradovima postaje nezanemarivi problem. Mnogi su uvidjeli važnost provedbe reforme, ali senatori, posebice Katon, iz osobne mržnje prema Cezaru započinju oporbu.⁹⁰ Komisija od 20 ljudi s Pompejem i Krasom na čelu mogla je kupiti jedino zemlju od onih koji su bili voljni prodati je prema vrijednosti iz zadnjeg cenzusa. Kupovina je velikim dijelom financirana iz Pompejevih osvajanja i nakon primitka zemlje nije je bilo moguće prodati idućih 20 godina zbog poticanja osnivanja novih naseobina.⁹¹

Oporba u senatu prisiljava Cezara na izravno predstavljanje reforme u tribunskoj skupštini. Pompejevi veterani smješteni su na forumu kako bi spriječili eventualne sukobe.⁹² Pompej i Kras su tada javno istupili i podržali provedbu reforme, a Pompej je čak zaprijetio da je, ako netko podigne mač, on spreman podići svoj štit, vjerojatno misleći na uporabu svojih veterana.⁹³ U pratnji konzula Bibula, Katon je predvodio opoziciju proguravši se kroz masu kako bi govorio protiv provedbe reforme. U neredima koji su nastali, Bibulovi *fascio*⁹⁴ su uništeni, a dobio je i kantu izmeta na glavu. Katon je prisilno odveden, a smirivanjem situacije sva oporba je nestala i reforma je provedena.⁹⁵ Nakon doživljene sramote Bibul se povukao u svoju kuću cijelu godinu i promatra nebo u traženju nepovoljnih predznaka.⁹⁶ Njegova odsutnost zabilježena je i pošalicom kako je 59. godina prije Krista godina konzulata Julija i Cezara.⁹⁷ Većini ovo ipak nije bilo smiješno; Bibul je bio neuspješan u zaustavljanju Cezara, ali je znatno diskreditirao trijumvire i pojačao javni gnjev protiv njih. Kritičari su ih počeli nazivati troglavim čudovištem.⁹⁸ Ciceron u jednom od svojih govora ističe žalosno postojeće političko stanje. Cezar i Pompej kao *pontifex maximus* i augur⁹⁹ odgovaraju na Ciceronove kritike ceremonijom preobrazbe Klaudija iz patricija u udomljenu obitelj plebejaca. Potreban im je energičan tribun u sljedećoj godini kako se ne bi pojavio novi

⁹⁰ Stevenson, *Julius Caesar and the Transformation of the Roman Republic*, 74.

⁹¹ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 167.

⁹² Timothy P. Wiseman, „Caesar, Pompey and Rome, 59-50 B.C.“, u: *The Cambridge Ancient History: The Last Age of the Roman Republic, 146-43 B.C.*, ur. John Crook, Andrew Lintott, Elizabeth Rawson (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), 371.

⁹³ Mackay, *The Breakdown of the Roman Republic: From Oligarchy to Empire*, 249.

⁹⁴ Svežanj, snop pruća sa sjekirom, simbol držanja vlasti moći i pravde,

⁹⁵ Timothy P. Wiseman, „Caesar, Pompey and Rome, 59-50 B.C.“, 371.

⁹⁶ Gruen, *The Last Generation of the Roman Republic*, 92.

⁹⁷ Mackay, *The Breakdown of the Roman Republic: From Oligarchy to Empire*, 249.

⁹⁸ Gruen, *The Last Generation of the Roman Republic*, 92.

⁹⁹ Svećenik koji promatra i analizira let ptica i ostalih prirodnih pojava, te objavljuje volju bogova.

senatorski otpor i povlačenje Cezarovih odredbi.¹⁰⁰ Klaudije je dugo vremena bio neuspješan u osvajanju tribunata pretežito jer je pozicija tribuna isključivo plebejski magistrat. Nakon ceremonije predstavljao se vulgarnijom verzijom imena, Klodije, a čovjek koji ga je udomio bio je mlađi od njega, što jedino ističe apsurdnost cijelog procesa.¹⁰¹

Unatoč kritikama, Cezar je nastavio s provedbom zakona, *publicani*-ma je vraćena trećina iznosa koji su uplatili državnoj blagajni, čime je zadovoljen Kras,¹⁰² a Egipatsko kraljevstvo dodijeljeno je Ptolemeju XII. Kralj je iz zahvalnosti platio 6000 talenata¹⁰³ koji su Pompej i Cezar podijelili. Također, Pompej je uzeo Cezarovu kćer Juliju za ženu. Postaje očigledno kako dvojica preuzimaju inicijativu, dok Kras ima sve manji utjecaj u savezu.¹⁰⁴ Istovremeno, migracije plemena u centralnoj Galiji¹⁰⁵ pružile su priliku tribunu Vatiniju da osigura dodjelu izvanrednog namjesništva Cezaru, odnosno dobio je petogodišnje namjesništvo nad Ilirikom, Cisalpinskom i Transalpinskom Galijom.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Erich Gruen, „P. Clodius: Instrument or Independent Agent?“ *Classical Association of Canada* 20 (1996): 122, pristup ostvaren 22. 07. 2019., <https://www.jstor.org/stable/1086053>.

¹⁰¹ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 177.

¹⁰² Timothy P. Wiseman, „Caesar, Pompey and Rome, 59-50 B.C.“, 372.

¹⁰³ Mjera za masu, rimski talent je iznosio 32,3 kg, a egipatski 27 kg.

¹⁰⁴ Robert J. Rowland, Jr. „Clodius and Curio in the Year 59 B.C.“ *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 15 (1966): 219, pristup ostvaren 14. 06. 2019., <https://www.jstor.org/stable/4434925>.

¹⁰⁵ Shotter, *The Fall of the Roman Republic*, 66.

¹⁰⁶ Stevenson, *Julius Caesar and the Transformation of the Roman Republic*, 76.

5. Galski ratovi do sporazuma u Lucci

Cezar je zapovijedao rimskom vojskom u Galiji 9 uzastopnih godina. U početku Galskih ratova malo tko je očekivao spektakularne vojne uspjehe, najviše jer Cezar nije imao izrazito vojno iskustvo. Ipak, odličnom strategijom, osobnom hrabrošću i karizmom, Cezar pretvara Galske ratove u najunosniji sukob kasne Rimske Republike. Pompej je uživao ovakav uspjeh desetljeće ranije.¹⁰⁷ Za razliku od Pompeja, Cezar se bori na dva fronta, na sjeveru u ratu protiv Gala i jugu gdje je branio stečenu poziciju od unutarnjih napada.¹⁰⁸

Cezarovi sjeverni neprijatelji, Gali, nisu ujedinjeni, a nedostatak organizacije, plemenska nadmetanja i sezonsko pljačkanje znatno slabe vojne napore. Plemstvo u Galiji dijeli moć i bogatstvo s Druidima, povlaštenom klasom koja ne pomaže ujedinjavanju plemena, a izostavljena je iz plaćanja poreza i vojne službe. Rimska intervencija u Galiji događa se zbog pokreta germanskih plemena, Sveva na čelu s kraljem Ariovistom i keltskih Helveta.¹⁰⁹ Cezarova prva kampanja bila je protiv Helveta koji zbog prenapučenosti migriraju u zapadnu Galiju 58. godine prije Krista. Nakon što su rimski saveznici Edui zatražili pomoć, Cezar napada Helvete i iste godine ih pobjeđuje u bitci te prisiljava na odlazak iz Galije. Iako je za vrijeme vlastitog konzulata Cezar proglasio Ariovista prijateljem rimskog naroda, sada to odbacuje. Uspješan je u još jednoj bitci i Svevi se povlače uz velike gubitke.¹¹⁰

Cezar pobjedama preuzima kontrolu nad teritorijima saveznika sve do granice na Rajni. Ubrzo saznaje kako veliki plemenski savez Belga na sjeveroistoku 57. godine prije Krista započinje vojne pripreme. Belgi unatoč brojnosti nisu uspjeli organizirati cjeloviti napad i postupno su raspršeni. Poradi Cezarovih uspjeha je u Rimu proglašeno 15 dana slavlja. Unatoč uspjesima, veliki je dio Galije i dalje neosvojen, a Cezarovo namjesništvo se bliži kraju. 56 godine prije Krista, Cezar odlazi u gradić Luccu kako bi obnovio trijumvirat i produžio zapovjedništvo nad Galijom. U međuvremenu Veneti (u Bretanji) napadaju Rimljane jer su čuli glasine da bi Cezar mogao napasti Britaniju i tako omesti njihovo unakrsno trgovanje kanalom. Vrlo brzo uslijedila je odmazda.¹¹¹

¹⁰⁷ Gruen, *The Last Generation of the Roman Republic*, 112.

¹⁰⁸ Scullard, *From Gracchi to Nero: A history of Rome from 133. B.C. to A.D. 68*, 107.

¹⁰⁹ Isto, 108.

¹¹⁰ Mackay, *The Breakdown of the Roman Republic: From Oligarchy to Empire*, 255.

¹¹¹ Scullard, *From Gracchi to Nero: A history of Rome from 133. B.C. to A.D. 68*, 110.

6. Grad pred urušavanjem

6.1 Klodijeva osveta

Klaudiji kao klan kroz cijelu rimsku povijest igraju važnu ulogu, iako nisu uvijek posebice dopadljivi. Klodije je uživao autoritet koji dolazi s imenom i dobru podršku klijenata i drugih veza koje su velike patricijske kuće izgradile kroz stoljeća. Klodije je sve ovo koristio u osveti protiv Cicerona, a glavno oružje napada i uzrok kasnijeg izгона bilo je Ciceronovo ubojstvo urotnika 63. godine prije Krista bez formalnog suđenja, što je učinio iako su bili rimski građani.¹¹² Trijumviri su pomogli Klodiju da postane plebejac, ali ubrzo su shvatili svoju pogrešku. Ciceron očekuje žestoke napade, ali uz podršku Pompeja bezbrižno ostaje u Rimu¹¹³ sve dok se ne počinju širiti glasine o mogućoj zavjeri protiv Pompeja u kojoj sudjeluje i Ciceron. Pompej od tada više ne podržava Cicerona i stvoreni su uvjeti za neometane napade na njega.¹¹⁴

Klodije postaje manipulator urbane mase. Prijašnji tribuni koriste narod kako bi poboljšali svoj status, ali Klodije sve ovo dovodi na potpuno drugu razinu.¹¹⁵ Njegove „vojnike“ sačinjavali su plaćenici, robovi i gladijatori. S njima Klodije utječe na lokalnu politiku i u određenoj mjeri određuje kako će se ona provoditi. Formiranjem ovakvog „političkog kluba“ raste organizirano nasilje, remećenje zakona i sigurnosti.¹¹⁶ Preuzimanjem pozicije tribuna 58. godine prije Krista provodi zakone kao što su: nemogućnost ometanja javnih poslova nepovoljnim prednacima, besplatna distribucija žitarica slobodnim građanima (po prvi puta, za razliku od subvencioniranja koje je prvi uveo Gaj Grakho) i ponovno otvaranje rada kolegija koji su bili zabranjeni neko vrijeme. Klodije Katonu, poučen koliko uspješan i tvrdoglav on može biti u otežavanju provođenja odredbi, zakonom određuje da anektira Cipar i pripoji ga rimskoj provinciji Kilikiji nakon što je kralj Ptolemej XII. kupio svoje prijestolje prošle godine.¹¹⁷ Naklonost konzula Gabinija Klodije osigurava odredbom o njegovom namjesništvu nad Sirijom i mogućnošću rata s Partskim Carstvom.¹¹⁸ Katonovim odlaskom retroaktivno provodi zakon koji prisiljava one koji nisu proveli legalne procedure u ubojstvu rimskih građana na odlazak u egzil. Ova odluka direktno se odnosi na Cicerona koji je

¹¹² Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 257.

¹¹³ Tempest, *Cicero: Politics and Persuasion in Ancient Rome*, 121.

¹¹⁴ Scullard, *From Gracchi to Nero: A history of Rome from 133. B.C. to A.D. 68*, 99.

¹¹⁵ Tempest, *Cicero: Politics and Persuasion in Ancient Rome*, 121.

¹¹⁶ Luciano Canfora, *Julius Caesars: The People's Dictator* (Edinburg: Edinburg University Press, 2007), 87.

¹¹⁷ Scullard, *From Gracchi to Nero: A history of Rome from 133. B.C. to A.D. 68*, 99.

¹¹⁸ Stevenson, *Julius Caesar and the Transformation of the Roman Republic*, 80.

prisiljen napustiti grad, a Klodije slavi svoju pobjedu uništavanjem njegove kuće te na njezinim temeljima postavlja svetište božici Slobode.¹¹⁹

Klodije tada započinje niz napada na Pompeja koji nisu u potpunosti jasni. Moguće je da je to činio na vlastitu ruku jer je Pompej dugo vremena podržavao Cicerona,¹²⁰ ali nije isključena mogućnost kako mu u tome pomaže Kras.¹²¹ Napadi su toliko intenzivni da se Pompej mora povući u svoju kuću na nekoliko mjeseci.¹²² Svoj privremeni autoritet i nepopularnost trijumvira koristi kako bi maknuo sve rivale i uspostavio se glavnim predvodnikom urbanih masa. Prijetnjama o povlačenju Cezarovih odredbi istovremeno ugrožava i Pompejevu ratifikaciju istoka i demobilizaciju vojnika.¹²³ Tribun Tit Anije Milon pokreće postupak vraćanja Cicerona, ali Klodije uzvraća nasiljem, odnosno dovodi gladijatore u senat i onemogućava provođenje odredbe.¹²⁴ Iako 57. godine prije Krista Klodije više nije tribun, nezaustavljiv je jer ne postoji sila koja mu se može suprotstaviti. Glavni je razlog tome što Rim za vrijeme Republike nema stacionarnu vojsku koja će se brinuti za mir u gradu. Štoviše, naoružanim vojnicima zabranjen je ulazak u grad. Urbane mase većinom se naoružavaju štapovima i kamenjem jer je nošenje oružja kapitalan prekršaj.¹²⁵ Situacija se pogoršava Pompejevim podržavanjem tribuna Milona koji uspostavlja vlastite grupe za borbu protiv Klodija.¹²⁶ Obje strane su ilegalno unosile oružje u grad, ostavljajući ranjene i ubijene gotovo svakodnevno. Nemiri su bili učestali u puno većim razmjerima nego za vrijeme Cezarovog konzulata.¹²⁷

Raširenost Klodijevog utjecaja u Rimu Pompej pokušava oslabiti kampanjom u okolnim gradovima kako bi osigurao dovoljno podrške za povratak Cicerona.¹²⁸ Preko 400 senatora u srpnju 57. godine prije Krista sastaje se u iznimno zaštićenom senatu kako bi glasalo za

¹¹⁹ Mary Beard, John North, Simon Price, *Religions of Rome: Volume 2: A Sourcebook* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 114.

¹²⁰ Scullard, *From Gracchi to Nero: A history of Rome from 133. B.C. to A.D. 68*, 100.

¹²¹ Frank B. Marsh, „The Policy of Clodius 58 to 56 B.C.“ *The Classical Quarterly* 21 (1927): 32, pristup ostvaren 14. 06. 2019., <https://www.jstor.org/stable/3556273>.

¹²² Scullard, *From Gracchi to Nero: A history of Rome from 133. B.C. to A.D. 68*, 100.

¹²³ Gruen, „P. Clodius: Instrument or Independent Agent?“, 129.

¹²⁴ P. A. Brunt, „The Roman mob“, *Past & Present*“ 35 (1966): 3, pristup ostvaren 18. 08. 2019., <https://www.jstor.org/stable/649964>.

¹²⁵ P. A. Brunt, „The Roman mob“, *Past & Present*“ 35 (1966): 10, pristup ostvaren 18. 08. 2019., <https://www.jstor.org/stable/649964>.

¹²⁶ Scullard, *From Gracchi to Nero: A history of Rome from 133. B.C. to A.D. 68*, 100.

¹²⁷ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 259.

¹²⁸ Mackay, *The Breakdown of the Roman Republic: From Oligarchy to Empire*, 267.

provedbu odredbe o povratku Cicerona.¹²⁹ Odredba je izglasana gotovo jednoglasno, odnosno Klodije je jedini glasao protiv. Ciceron je sada trebao potvrdu naroda, a implementacijom o proglašenju državnim neprijateljem onoga tko ometa ili se ne slaže s glasanjem te Milonovim gladijatorima koji čuvaju cijelu proceduru, Ciceronu je konačno osiguran povratak u Rim.¹³⁰ Povratkom snažno podržava dodjeljivanje posebnog namjesništva Pompeju nad dopremom žitarica u Rim. Situacija je ozbiljna jer se pojačavaju prosvjedi uzrokovani glađu, najviše zbog loših žetvi u prijašnjim godinama.¹³¹

6.2 Egipatsko prijestolje i unutarnji zastoji

Klodije je 56. godine prije Krista izabran za edila, a Pompej je službeno postavljen kao najvažniji čovjek u dopremi žitarica. Iste godine Klodije je procesuirao Milona jer je navodno uzrokovao nemire na ulicama Rima. Ciceron i Pompej su među brojnim pristašama i protivnicima govorili u korist optuženog. Nakon prijetnji s obje strane, Klodije je izašao pred svoje pristaše i počeo vikati: „Tko izgladnjuje ljude?“; na što bi oni odgovorili: „Pompej!“ (implicirajući na nedostatak hrane u gradu i Pompejevo novo namjesništvo). Klodije nastavlja: „Tko želi ići u Aleksandriju?“; „Pompej!“; „Tko bi zapravo trebao ići?“; „Kras!“¹³² Naime, narod Aleksandrije svrgnuo je kralja Ptolemeja XII. Trijumviri su kralja priznali zbog njegovih isplata tijekom Cezarovog konzulata, te on zahtjeva pomoć u ponovnom vraćanju na prijestolje. Cezar nije mogao ovo provesti jer je ratovao u Galiji, a ostali članovi triumvirata pojedinačno priželjkuju ovu komandu i mogućnost pripajanja zemlje bogate žitom i zlatom.¹³³ Kras je neuspješan u aneksiji Egipta 65. godine prije Krista kada presjeda kao cenzor. To nije propisan posao cenzora, ali pokušaj aneksije je opravdan jer je Ptolemej XI. Aleksandar II. oporučno ostavio kraljevstvo Rimu. Cenzor Katul i senatori odbijaju prijedlog jer je previše riskantan i viđen kao čisto profiterstvo.¹³⁴ Ipak, čovjek koji bi vratio kralja Ptolemeja XII. na prijestolje mogao je očekivati znatan autoritet i novac. Rasplamsava se politička borba oko tog pitanja,¹³⁵ a senat s brojnim prijedlozima kako pomoći kralju, na kraju odbija prijedlog intervencije Rima u egipatskom sporu.¹³⁶

¹²⁹ Tempest, *Cicero: Politics and Persuasion in Ancient Rome*, 123.

¹³⁰ Isto, 124.

¹³¹ Mackay, *The Breakdown of the Roman Republic: From Oligarchy to Empire*, 267.

¹³² Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 260.

¹³³ Stevenson, *Julius Caesar and the Transformation of the Roman Republic*, 90.

¹³⁴ Mary Siani-Davies, „Ptolemy XII and Romans“, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 46 (1997): 312, pristup ostvaren 14. 06. 2019., <https://www.jstor.org/stable/4436474>.

¹³⁵ Gruen, *The Last Generation of the Roman Republic*, 306.

¹³⁶ Timothy P. Wiseman, „Caesar, Pompey and Rome, 59-50 B.C.“, 392.

Rimska unutarnja politika u ovom periodu doživljava zastoj, rivalstvo Krasa i Pompeja¹³⁷ je opće prisutno, a ulice Rima su borbena polje. Vanjska politika pak doživljava znatne pomake. Kao namjesnik Sirije Aulo Gabinije intervenira u građanskom ratu u Partiji, a Cezar se pokazuje kao uspješan zapovjednik u Galiji. Pompej i Kras nakon dva desetljeća dominacije postaju irelevantni jer su zaključani u unutarnjim sporovima, dok se glavni potezi događaju izvan granica Republike. Mješavinom političke sposobnosti i vojnih uspjeha izgradili su prestižne karijere, a uvidjevši nemogućnost provođenja odluka u politici okreću se novim vojnim kampanjama.¹³⁸

6.3 Sporazum u Lucci

Lucije Domicije Ahenobarb u svojoj kandidaturi za konzula 56. godine prije Krista najavljuje moguće smjenjivanje Cezara i preuzimanje vrhovnog položaja u Galskim ratovima, odnosno namjesništva u Cezarovim provincijama.¹³⁹ Sukobi između trijumvira dosežu svoj vrhunac i sve je očiglednije kako se savez bliži svome kraju. Cezaru treba više vremena u pacificiranju Galije te poziva dvojicu starih suradnika u mali gradić na rubu njegove zadane provincije, Luccu. „Sporazum u Lucci“ moderni je izraz za sastanak trijumvira koji se održao u travnju 56. godine prije Krista, a ondje su oni podijelili Rimsku Republiku na 3 sfere utjecaja. Trijumviri obnavljaju svoje savezništvo¹⁴⁰ u prisutnosti preko 200 senatora.¹⁴¹ Pompej i Kras su se pomirili te je odlučena njihova kandidatura za konzule 55. godine prije Krista. Odlučene su i provincije u sljedećoj godini; Kras će dobiti Siriju i priliku za unosnom kampanjom protiv Partskog Carstva, a Pompej će preuzeti namjesništvo nad dvjema provincijama u Hispaniji koje će nadzirati pomoću svojih suradnika, dok će on ostati u Rimu. Cezaru je produženo namjesništvo za pet godina, kao i Pompeju i Krasu.¹⁴² Također, zadatak uspostavljanja Ptolemeja na prijestolje pripisan je Gabiniju.¹⁴³

¹³⁷ Pompej smatra kako Kras podupire i financira Klodija i njegove napade na njega.

¹³⁸ Sampson, *Defeat of Rome: Crassus, Carrhae and the Invasion of the East*, 76.

¹³⁹ Mackay, *The Breakdown of the Roman Republic: From Oligarchy to Empire*, 268.

¹⁴⁰ Tempest, *Cicero: Politics and Persuasion in Ancient Rome*, 130.

¹⁴¹ Colm Luijbeid, „The Luca Conference“ *Classical Philology* 65 (1970): 88, pristup ostvaren 14. 06. 2019., <https://www.jstor.org/stable/268566>.

¹⁴² Tempest, *Cicero: Politics and Persuasion in Ancient Rome*, 130.

¹⁴³ Scullard, *From Gracchi to Nero: A history of Rome from 133. B.C. to A.D. 68*, 101.

7. Pobjeda nad Galima

7.1 Invazija na Germaniju i Britansko otočje

Nakon početnih uspjeha od 58. do 56. godine prije Krista čini se kako Cezarova osvajanja dolaze do mrtve točke. Ipak, Cezar produženjem namjesništva pokreće dvije nove invazije, jednu na Germaniju, a drugu na Britansko otočje.¹⁴⁴ Pohod na Britansko otočje opravdava navodnim pomaganjem Gala u ratovima. Moguće je postojanje političkih veza između plemena, ali oni nikako nisu predstavljali vojnu opasnost rimskim interesima u Galiji kako to opravdava Cezar.¹⁴⁵ Vjerojatno je više motiviran rimskim legendama o silnom bogatstvu u vidu bisera i dragocjenog kamenja. Prelaskom Engleskog kanala bio bi i prvi rimski zapovjednik na Britanskom otočju, što bi jako zadivilo sve pratitelje u Rimu koji čitaju njegove spise.¹⁴⁶

Pripreme su obustavljene migracijama germanskih plemena 56./55. prije Krista na lijevu obalu Rajne. Cezar odbija zahtjev Uzipetia i Tenkterana te oni napadaju rimsku konjicu i u zasjedi ubijaju stotinu ljudi. Iz odmazde, Cezar ih napada i čini masakr nad muškarcima, ženama i djecom. Postoji, i vjerojatno je lažna, tvrdnja o ubojstvu 430,000 tisuća ljudi u jednoj bitci; sigurnija je procjena od desetak tisuća ljudi. Nadalje, Cezar zastrašuje germanska plemena prelaskom preko Rajne pomoću drvenog mosta koji gradi za samo 10 dana. Nakon par tjedana paljenja praznih sela i pljačke, vraća se u Galiju i uništava most.¹⁴⁷ Nakon toga, germanska su se plemena povukla te Cezar uspješno prelazi ocean i iskrcava se na Britanskom otočju. Britanija je tada bila gotovo nepoznata Rimljanima. Porazi na moru i ne pronalazak neprijatelja vrijednog borbe na kopnu prisiljavaju ga na povratak u Galiju prije zime. Nakon objave njegovih uspjeha u senatu, određeno je, njemu u čast, 20 dana gozbe za sve stanovnike Rima.¹⁴⁸ Ponovnu invaziju na Britansko otočje čini već iduće godine, puno spremniji, s 5 legija i 2000 konjanika. Plemena na otoku bore se gerilskim načinom ratovanja i otežavaju napredak rimskih legija u unutrašnjost. Unatoč tome, legije se probijaju do glavnog grada poglavice Kasivelauna, čime je srušen otpor plemena (kojeg? Malo jasniji budi). Otočna plemena pristaju na plaćanje poreza Rimu. Iako se druga invazija pokazala uspješnijom, daljnje osvajanje sprječava situacija u Galiji¹⁴⁹

¹⁴⁴ Stevenson, *Julius Caesar and the Transformation of the Roman Republic*, 99.

¹⁴⁵ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 269.

¹⁴⁶ Stevenson, *Julius Caesar and the Transformation of the Roman Republic*, 99.

¹⁴⁷ Kate Gilliver, *Caesar's Gallic Wars*, (London: Routledge, 2005) 42.

¹⁴⁸ Mackay, *The Breakdown of the Roman Republic: From Oligarchy to Empire*, 258.

¹⁴⁹ Gilliver, *Caesar's Gallic Wars*, 46.

7.2 Veliki Galski ustanak

U Galiji, žetva se pokazuje iznimno lošom; suha ljeta i Cezarovi pohodi uzrokuju promjene u agrokulturi na cijelom području. Zbog moguće gladi, Cezar razdvaja legije i postavlja pod zapovjedništvo legata ili kvestora.¹⁵⁰ Plemena pokazuje sve veće nezadovoljstvo, najviše zbog prisile uzdržavanja rimske vojske hranom. Poglavica plemena Eburona, Ambioriks, okružuje i napada jedan od rimskih kampova. Neuspješan u napadu, okruženoj rimskoj vojsci nudi slobodan prolaz kroz teritorij i na prevaru ubija 7000 vojnika. Cezar, uplašen daljnjim razvojem situacije, umjesto ustaljenog odlaska u Ravenu prvi puta ostaje prezimiti u Galiji 54./53. godine prije Krista. Rekrutira dvije nove legije i posuđuje jednu od Pompeja iz Hispanije. Cijelu 53. godinu prije Krista rimska vojska okrutno guši pobune iz odmazde za pobijene vojnike. Palili su sela i činili svakodnevne pokolje kako bi zastrašili galska plemena. Cezarova okrutnost budi mržnju, a mržnja još veći galski otpor.¹⁵¹

Mladi poglavar plemena Arverna, Vercingetoriks, izabran je za vođu ujedinjenih galskih plemena. Uvidio je galske slabosti u otvorenim bitkama i opsadama te predložio gerilski način ratovanja i taktiku spaljene zemlje. Nakon nekog vremena Cezar je pod sve većim pritiskom, a za preživljavanje prisiljen je osvojiti tvrđavu Avarikum u koju su plemena sklonila hranu. Vercingetoriks ne uspijeva prisiliti plemena na spaljivanje tvrđave, što se pokazuje katastrofalnim potezom nakon njezinog pada.¹⁵² Opskrbljen hranom, Cezar napada tvrđavu Gergoviju gdje se sklonio i Vercingetoriks, a Gali prvi puta odbijaju rimski napad. Obranom Gergovije sva ostala plemena koja nisu priznavala Vercingetoriksa pristaju na njegovo vodstvo i Galija se ujedinjuje zbog odbijanja stranog osvajača. Reorganizacijom Rimljani nastavljaju pobjeđivati što prisiljava Vercingetoriksa na utvrđivanje u Aleziji 52. godine prije Krista. Da bi slomio Gale unutar Alezije, Cezar je iskoristio domišljat plan; Rimljani su postavili unutarnji i vanjski „prsten“, odnosno drveni zid oko tvrđave. Unutarnji izgadnjuje Gale u Aleziji, a vanjski služi za obranu Rimljana od nadolazeće vojske koja dolazi Galima u pomoć. Preko stotinu tisuća Gala nije uspješno u podizanju opsade i Vercingetoriks se predaje idućeg dana.¹⁵³ Početkom 50 godine prije Krista, cijela je Galija pokorena. Cezar je stekao ogromnu slavu i učinio se nevjerojatno bogatim. Postavlja se pitanje je li mu to dovoljno za siguran povratak u Rim i poziciju uz Pompeja kao najvećeg građana Rimske Republike?¹⁵⁴

¹⁵⁰ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 298.

¹⁵¹ Isto, 101.

¹⁵² Stevenson, *Julius Caesar and the Transformation of the Roman Republic*, 102.

¹⁵³ Scullard, *From Gracchi to Nero: A history of Rome from 133. B.C. to A.D. 68*, 112.

¹⁵⁴ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 356.

8. U iščekivanju građanskog rata

8.1 Obnova i konačni raspad trijumvirata

Sporazum u Lucci obnovio je trijumvirat i osnažio pozicije svih članova. Trenutno je najbolja pozicija za Pompeja stajanje uz trijumvire, a njihov planirani ostanak izvan granica Rima nudi mu mogućnost pristupanja senatorima.¹⁵⁵ Kao što je i dogovoreno, Pompej i Kras objavljuju kandidaturu za konzule 55. godine prije Krista. Manipulacijama izbornog sustava, odnosno uporabom tribuna i Klodijevih razbojnika odgađaju izbore sve do siječnja 55. godine prije Krista. Ovo čine kako bi osigurali dovoljno vremena za dolazak tisuća Cezarovih legionara koji glasaju prerušeni u građane. Obojica s lakoćom pobjeđuju i uklanjaju opasnost koju Lucije Domicije Ahenobarb predstavlja Cezaru. Preuzimaju pozicije kasnije nego što propisuje standardna procedura, pa su istovremeno zaduženi nadgledati izbore za iduću godinu.¹⁵⁶ Podmićivanjima, silom i navodnim nepovoljnim predznacima osiguravaju pobjedu kandidatima po njihovom izboru. Katon i ostali senatori predvode proteste koji završavaju krvavim ubojstvima prisutnih. Pompej se, neozlijeđen, ali razmazan krvlju, vratio kući te je Julija, tada trudna, pobacila od šoka.¹⁵⁷

Trijumviri su dobili željene provincije, a dva kritična udarca znatno slabe njihovo savezništvo. Cezarova kći Julija 54. godine prije Krista ponovno doživljava preuranjene trudove, ali ovoga puta tragično umire. Dijete umire samo nekoliko dana poslije čime je prekinuta krvna veza između Pompeja i Cezara.¹⁵⁸ Novi udarac trijumviratu uslijedio je nedugo nakon njezine smrti. Krasova vojna kampanja protiv Partskog Carstva postala je jedan od najvećih poraza u rimskoj povijest. Poginuo je u bitci kod Harane 53. godine prije Krista, a oduzimanje vojnih obilježja legija velika je sramota rimskim legijama.¹⁵⁹

8.2 Grad u kaosu

Republikanske političke institucije slomljene su nakon brojnih izbornih manipulacija. Nasilje 54. godine prije Krista nije na velikoj razini, iako je brat jednog od kandidata napadnut, a njegov rob ozlijeđen. Na napad je kasnije odgovoreno silom, a spominje se i

¹⁵⁵ Seager, *Pompey the Great: A Political Biography*, 119.

¹⁵⁶ Mackay, *The Breakdown of the Roman Republic: From Oligarchy to Empire*, 269.

¹⁵⁷ Allen M. Ward, *Marcus Crassus and the Late Roman Republic* (Columbia:University of Missouri Press, 1977), 273.

¹⁵⁸ Stevenson, *Julius Caesar and the Transformation of the Roman Republic*, 98.

¹⁵⁹ Isto, 101.

upotreba mačeva u gradu.¹⁶⁰ Izborna podmićivanja ostvaruju svoj vrhunac 53. godine prije Krista. Očigledno podmićivanje uzrokuje odgađanje izbora do ljeta iste godine. Ipak, nasilje i podmićivanje ponovno dovode do novih odgađanja. Rim cijelu godinu nema konzule spremne preuzeti službu, što pogoduje uličnim borbama predvođenim Klodijem i Milonom.¹⁶¹

U siječnju 52. godine prije Krista Rim još uvijek nema konzule. Milon objavljuje svoju kandidaturu za konzula, dok se Klodije bori za poziciju pretora. Pukom slučajnošću obojica su se našla na Apeninskom putu južno od Rima sredinom siječnja 52. godine prije Krista. Usljedio je sukob u kojemu je Klodije je ubijen, a njegovo tijelo ostavljeno pokraj puta. Prolaznici ga prepoznaju i odnose tijelo u Rim. Povratkom u Rim mase uzrokuju proteste zbog njegove smrti te kremiraju njegovo tijelo u senatu, koji su istovremeno uništili do temelja.¹⁶² Rim je u kaosu, a mase uzimaju *fascio* (sjekire od pruća) i pozivaju Pompeja da preuzme moć u gradu i uvede red. Senatori izglasavaju *senatus consultum ultimum*, ali nema konzula koji mogu izvršiti dužnost. Javlja se sve veći pritisak u postavljaju Pompeja diktatorom. Uvijek neodlučni u dopuštanju prevelike moći pojedincu, senatori rade kompromis i proglašavaju Pompeja samostalnim konzulom 52. godine prije Krista. Nakon preuzimanja pozicije konzula, Pompej uspostavlja red u Rimu pomoću svojih legija.¹⁶³

8.3 Pompejev konzulat

U dvije godine između Pompejevog trećeg konzulata 52. godine prije Krista i građanskog rata početkom 49. godine prije Krista, vode se veliki politički sporovi oko toga što da se učini s Cezarom nakon njegovog povratka iz Galije. Isticanjem namjesništva nad provincijama Cezaru ističe i imunitet. Potreban mu je novi mandat konzula jer je u suprotnom izložen procesuiranju zbog prisilnih provedbi zakona iz 59. godine prije Krista.¹⁶⁴

Pompej poduzima brojne mjere kojima pokušava normalizirati stanje. Retroaktivno provodi zakon o prestanku nasilja i korupcije, što uzrokuje suđenje Milona za ubojstvo Klodija. Iako je Pompej podržao Milona u formiranju vlastitih oružanih razbojnika, sada ga odbacuje. Ciceron ne uspijeva provesti obranu, moguće iz straha od Pompejevih legija izvan sudnice. Također, Pompej podupire zakon svih deset tribuna koji Cezaru osigurava mogućnost

¹⁶⁰ Gruen, *The Last Generation of the Roman Republic*, 443.

¹⁶¹ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 346.

¹⁶² Mackay, *The Breakdown of the Roman Republic: From Oligarchy to Empire*, 276.

¹⁶³ Tempest, *Cicero: Politics and Persuasion in Ancient Rome*, 144.

¹⁶⁴ Mackay, *The Breakdown of the Roman Republic: From Oligarchy to Empire*, 279.

kandidature za konzula izvan granica Rima. Zakon mu omogućava preuzimanje pozicije konzula odmah nakon isteka namjesništva, što bi uklonilo period privatnog građanina izloženog procesuiranju.¹⁶⁵ U drugim zakonima o namjesnicima u provincijama, Pompej naglašava kako je potrebna osobna prisutnost u Rimu za kandidaturu konzula. Iako je ovo kontradiktorno zakonu deset tribuna, Pompej je naglasio iznimku u vezi Cezara. Također, zakonom određuje razmak od 5 godina između magistrata i namjesništva u provincijama. Na ovaj način znatno bi se smanjila izborna korupcija i pljačkanje u provincijama.¹⁶⁶

Osim borbe protiv korupcije i nasilja, Pompej produžuje svoje namjesništvo nad Hispanijom. U međuvremenu, Cezar je pobijedio veliku galsku vojsku kod Alezije. Senatorsko nezadovoljstvo njegovim uspjehom i strah od onoga što bi mogao učiniti kada se vrati postaju sve očitiji. Oni zanemaruju produženje Pompejevog namjesništva, štoviše podržavaju ga jer vjeruju kako je on štit koji ih može obraniti od namjesnika u Galiji.¹⁶⁷ Pompejevo zблиžavanje sa senatorima započinje uzimanjem za ženu Korneliju, udovicu Krasovog sina Publija i kćerku Cecilija Metela Pija, najistaknutijeg među njima.¹⁶⁸ Uspostavljena krvna veza Pompeja postavlja u srce republikanske elite, a svoju naklonost Pompej pokazuje promicanjem Kornelijinog oca za konzula do kraja 52. godine prije Krista.¹⁶⁹

8.4 Kocka je bačena

Konzul 51. godine prije Krista, Marko Klaudije Marcel, zahtjeva Cezarovo raspuštanje legija i povratak u Rim argumentirajući da je Galski rat završio pobjedom kod Alezije.¹⁷⁰ Pompej je odbio zahtjev i postavljen je tribunski veto na odredbu.¹⁷¹ Marcel je jedino uspješan u određivanju 1. svibnja 50. godine prije Krista kao datuma rasprave mogućeg Cezarovog nasljednika.¹⁷² Godina je određena jer su podijeljena mišljenja o završetku drugog Cezarovog namjesništva. Jedni vjeruju kako ono traje od 55. do 50. godine prije Krista, a drugi kako se ne preklapa s prvim namjesništvom koje ističe 54. godine prije Krista i stoga obnovom traje

¹⁶⁵ Shotter, *The Fall of the Roman Republic*, 74.

¹⁶⁶ Stevenson, *Julius Caesar and the Transformation of the Roman Republic*, 115.

¹⁶⁷ Scullard, *From Gracchi to Nero: A history of Rome from 133. B.C. to A.D. 68*, 103.

¹⁶⁸ Seager, *Pompey the Great: A Political Biography*, 131.

¹⁶⁹ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 349.

¹⁷⁰ Isto, 362.

¹⁷¹ Shotter, *The Fall of the Roman Republic*, 76.

¹⁷² Scullard, *From Gracchi to Nero: A history of Rome from 133. B.C. to A.D. 68*, 103.

sve do 49. godine prije Krista.¹⁷³ Razlika u godini dana je važna jer tek u 49. godini prije Krista Cezar službeno može preuzeti poziciju konzula.¹⁷⁴

Cezar zakonski ne može napustiti svoju provinciju dok posjeduje *imperium*, pa nije u mogućnosti direktno komunicirati s Pompejem. Ipak, on to čini indirektno preko ljudi koji otplaćuju svoje dugove uz pomoć njegovog mita, odnosno preko konzula Lucija Emilija Lepida Paula i tribuna Gaja Skribonija Kuriona 50. godine prije Krista.¹⁷⁵ Kurion postavlja veto na Marcelinov prijedlog o mogućem smjenjivanju početkom svibnja i na Pompejev prijedlog sredinom studenog. Cezar ne prihvaća Pompejev prijedlog jer vjeruje kako je 46 dana dovoljan vremenski period za procesuiranje od strane najupornijih protivnika.¹⁷⁶ Politički zastoj razbijen je samo po pitanju slanja dodatnih legija provinciji Siriji kojoj prijeti invazija Partskog Carstva. Iako su obojica prisiljena poslati po jednu legiju, Pompej traži od Cezara slanje dvije jer mu je posudio jednu 53. godine prije Krista. Cezar prihvaća ovaj zahtjev i obavlja novu regrutaciju kako bi nadopunio svoje redove.¹⁷⁷

Pred kraj tribunata Kurion uspješno provodi glasanje o istovremenom odstupanju i demobiliziranju vojnika, a rezultati su 370 glasova za i 22 protiv. Cezar ostvaruje značajnu moralnu pobjedu jer postaje očigledno kako većina senatora ne želi novi građanski rat.¹⁷⁸ Kurionovim odstupanjem, tribuni Marko Antonije i Kvint Kasije preuzimaju napad na Pompeja. Antonije kritizira cijelu Pompejevu karijeru, posebice 52. godinu prije Krista argumentirajući njegovo provođenje zakona bez izglasavanja. Ubrzo Kurion dostavlja konzulima i senatu Cezarovu poruku koja je pročitana 1 siječnja 49. godine prije Krista. U pismu Cezar navodi svoja brojna postignuća i predlaže zajedničko odstupanje i sud pred rimskim narodom. Također, ako Pompej ovo odbije, on će se ubrzo osvetiti za nepravdu prema svojoj zemlji i sebi. Lucije Kornelije Lentul Krus, predsjedavajući konzul, ne dopušta raspravu, već jedino glasanje o raspuštanju Cezarove vojske do zadanog datuma (nije bilo određeno kada) ili će biti proglašen neprijateljem države.¹⁷⁹

¹⁷³ Adrian Goldsworthy, *Antony and Cleopatra* (London: Weidenfeld & Nicolson, 2010), 134.

¹⁷⁴ Mackay, *The Breakdown of the Roman Republic: From Oligarchy to Empire*, 280.

¹⁷⁵ Goldsworthy, *Antony and Cleopatra*, 135.

¹⁷⁶ Timothy P. Wiseman, „Caesar, Pompey and Rome, 59-50 B.C.“, 419.

¹⁷⁷ Mackay, *The Breakdown of the Roman Republic: From Oligarchy to Empire*, 282.

¹⁷⁸ Isto, 283.

¹⁷⁹ Timothy P. Wiseman, „Caesar, Pompey and Rome, 59-50 B.C.“, 422.

Antonije postavlja veto na ultimum senata o kandidaturi Cezara dok ne posjeduje *imperium*, ali je jednostavno zanemaren. Senat provodi *senatus consultum ultimum*,¹⁸⁰ a za Cezara više nema povratka i opravdanja. U jutarnjim satima 11. siječnja 49. godine prije Krista, Cezar s jednom legijom dolazi do rijeke Rubikon. Neko vrijeme proveo je u tišini prije nego što se obratio svojim vojnicima. Govorio im je o visokoj cijeni i osobnom riziku ako ne poduzme ovaj korak i katastrofama koje će obuhvatiti cijelu Rimsku Republiku ako ga poduzme. Konačno, dok je prelazio Rubikon izgovorio je poznatu rečenicu: „Kocka je bačena!“¹⁸¹

¹⁸⁰ Gruen, *The Last Generation of the Roman Republic*, 490.

¹⁸¹ Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, 378.

Zaključak

Za ovu temu završnog rada odlučio sam se nakon proučavanja rimske povijesti, posebice kasne Rimske Republike. Privučen sam nevjerojatnim povijesnim ličnostima koje su djelovale u malom vremenskom rasponu za područje stare povijesti, kao što su: braća Grakho, Marije, Sula, Pompej, Cezar, Kras, a kasnije i Oktavijan i Marko Antonije. Svi oni odigrali su važnu ulogu na povijesnoj sceni i iznimno su poznati i danas nakon dvije tisuće godina.

Desetljeće od osnivanja prvog trijumvirata do početka Cezarovog građanskog rata pokazuje klimaks unutarnjih nestabilnosti Rimske Republike. Privatizacijom vojske, progresivnim širenjem ovlasti pučkih tribuna, manipulacijom izborima i udruživanjem resursa, znatno je ograničena vlast senata i najistaknutijih rimskih obitelji. Suline reforme koje su imale za cilj uspostaviti političku prevlast već izmrvljene elite, ukinute su od istih ljudi koji su ga i doveli na vlast. Nadalje, nakon zajedničkog konzulata i ukidanja Sulinih mjera, Kras i Pompej uživaju izniman *auctoritas*¹⁸². Donekle kontroliraju dio elite pomoću posuđivanja ogromnih svota novca, u slučaju Krasa, ili pomoću tribuna ostvaruju aktualne vojne komande i slavu, u slučaju Pompeja. Ipak, žestoka opozicija krajem 60-ih godina prije Krista prisiljava obojicu na suradnju i udruživanje s ambicioznim i energičnim Cezarom. Prvi trijumvirat, kao neslužbeno tajno prijateljstvo ili savezništvo, nije prvi slučaj grupiranja kroz rimsku povijest. Prvi je pak slučaj sustavnog provođenja zacrtanih planova unatoč svim pravilima i tradicijama održavanim generacijama. Raspadom i obnovom trijumvirata kod Luce, Republika je kratkotrajno podijeljena na tri sfere utjecaja. Parti se pokazuju kao prevelik zalogaj za Krasa, a Cezarovi uspjesi u Galiji zasigurno izazivaju Pompejevu ljubomoru. Prekid krvne veze između Cezara i Pompeja jamči da je samo pitanje vremena do novog sukoba. Spaljivanje Klodijeva tijela u sjedištu senata pokazuje sve nemogućnosti nošenja s unutarnjim problemima pomoću izglasavanja i praćenja protokola. Provedbom *senatus consultum ultimum* Pompej silom smiruje situaciju i pokušava normalizirati stanje. Ipak, pri ponovnom izglasavanju izvanredne mjere protiv dugogodišnjeg suradnika, Cezara, sila nailazi na još veću silu i dolazi do početka novog građanskog rata.

¹⁸² Prestiž pojedinca u rimskom društvu, te njegov utjecaj i sposobnost.

Popis Literature

1. Astin, A. E. *Scipio Aemilianus*. Oxford: Oxbow Books, 2002.
2. Goldsworthy, Adrian. *Antony and Cleopatra*. London: Weudenfeld & Nicolson, 2010.
3. Goldsworthy, Adrian. *Augustus: First Emperor of Rome*. New Haven: Yale University Press, 2014.
4. Goldsworthy, Adrian. *Caesar: Life of a Colossus*. London: Yale University Press, 2006.
5. Goldsworthy, Adrian. *Caesar's Civil War*. Oxford: Routledge, 2002.
6. Goldsworthy, Adrian. *Roman Warfare*. London: Cassel Wellington House, 2000.
7. Ward, Allen M. *Marcus Crassus and the Late Roman Republic*. Columbia: University of Missouri Press, 1977.
8. Lintott, Andrew. „Political history, 146-95 B.C.“. U: *The Cambridge Ancient History: The Last Age of the Roman Republic, 146-43 B.C.*, uredili John Crook, Andrew Lintott, Elizabeth Rawson, 40-103. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
9. Lintott, Andrew „The Roman empire and its problems in the late second century“. U: *The Cambridge Ancient History: The Last Age of the Roman Republic, 146-43 B.C.*, uredili John Crook, Andrew Lintott, Elizabeth Rawson, 16-39. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
10. Keaveney, Arthur. *Rome and the Unification of Italy*. Devon: Bristol Phoenix Press, 2005.
11. Keaveney, Arthur. *Sulla: The last republican* London: Routledge, 2005.
12. Steel, Catherine. *The End of the Roman Republic, 146 to 44 BC*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd., 2013.
13. Mackay, Christopher S. *The Breakdown of the Roman Republic: From Oligarchy to Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
14. Luibheid, Colm. „The Luca Conference“. *Classical Philology* 65 (1970): 88-94. pristup ostvaren 14. 06. 2019. <https://www.jstor.org/stable/268566>.
15. Shotter, David. *The Fall of the Roman Republic*. Abingdon: Routledge, 2005.
16. Gruen, Erich. „P. Clodius: Instrument or Independent Agent?“. *Classical Association of Canada* 20 (1996): 120-130. pristup ostvaren 22. 07. 2019. <https://www.jstor.org/stable/1086053>.

17. Gruen, Erich. *The Last Generation of the Roman Republic*. Berkeley: University of California Press, 1995.
18. Badian, Ernst. *Roman Imperialism in the Late Republic*. New York: Cornell University Press, 1968.
19. Marsh, Frank B. „The Policy of Clodius 58 to 56 B.C.“. *The Classical Quarterly* 21 (1927): 30-36. pristup ostvaren 14. 06. 2019. <https://www.jstor.org/stable/3556273>.
20. Sampson, Gareth C. *Crisis of Rome: The Jugurthine and Northern Wars and the Rise of Marius*. Barnsley: Pen & Sword Books Limited, 2010.
21. Sampson, Gareth C. *Defeat of Rome: Crassus, Carrhae and the Invasion of the East*. Barnsley: Pen & Swory Military, 2008.
22. Samson, Gareth C. *The Collapse of Rome: Marius, Sulla and the First Civil War (91-70 BC)*. Bernsley: Pen & Sword Books, 2013.
23. Aldrete, Gregory S. *Daily life in Roman City: Rome, Pompeii, and Ostia*. London: Greenwood Press, 2004.
24. Mouritsen, Henrik. *Politics in the Roman Republic*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
25. Gilliver, Kate. *Caesar's Gallic Wars*, London: Routledge, 2005.
26. Tempest, Kathryn. *Cicero: Politics and Persuasion in Ancient Rome*. London: Continuum International Publishing Group, 2011.
27. Taylor, Lily Ross. „The Rise of Julius Caesar“. *Greece & Rome* 4 (1957): 10-18. pristup ostvaren 22. 07. 2019. <https://www.jstor.org/stable/641006>.
28. Canfora, Luciano. *Julius Caesars: The People's Dictator*. Edinburg: Edinburg University Press, 2007.
29. Henderson, M. M. „Tiberius Gracchus and Failure of the Roman Republic“. *Theoria: A Journal of Social and Political Theory* 31 (1968): 51-64. pristup ostvaren 15. 07. 2019. <https://www.jstor.org/stable/41801828>.
30. Beard, Mary; North, John; Price, Simon. *Religions of Rome Volume 2: A Sourcebook*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
31. Siani-Davies, Mary. „Ptolemy XII and Romans“. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 46 (1997): 306-340. pristup ostvaren 14. 06. 2019. <https://www.jstor.org/stable/4436474>.

32. Brunt, P. A. "The Roman mob". *Past & Present* 35 (1966): 3-27. pristup ostvaren 18. 08. 2019. <https://www.jstor.org/stable/649964>.
33. Rowland, Jr, Robert J. „Clodius and Curio in the Year 59 B.C.“. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 15 (1966): 217-223. pristup ostvaren 14. 06. 2019. <https://www.jstor.org/stable/4434925>.
34. Seager, Robin. „Sulla“. U: *The Cambridge Ancient History: The Last Age of the Roman Republic, 146-43 B.C.*, uredili John Crook, Andrew Lintott, Elizabeth Rawson 165-207. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
35. Seager, Robin. *Pompey the Great: A Political Biography*. Berlin: Blackwell Publishing, 2002.
36. Wiseman, Timothy P. „Caesar, Pompey and Rome, 59-50 B.C.“. U: *The Cambridge Ancient History: The Last Age of the Roman Republic, 146-43 B.C.*, uredili John Crook, Andrew Lintott, Elizabeth Rawson 368-423. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
37. Stevenson, Tom. *Julius Caesar and the Transformation of the Roman Republic*. Abingdon: Routledge, 2015.